

Środki zabezpieczające. Ujęcie systemowe

---

redakcja

**Agnieszka Barczak-Oplustil
Małgorzata Pyrcak-Górowska
Andrzej Zoll**

Kraków 2021

Rozdział 22. Postępowania przygotowawcze umorzone wobec niepoczytalności sprawcy bez stosowania środków zabezpieczających

Mikołaj Słomka, Małgorzata Pyrcak-Górowska

1. Wstęp. Metodologia badań

W ramach niniejszej części badań dokonano analizy obejmującej łącznie 171 postępowań przygotowawczych, zakończonych postanowieniem prokuratora o umorzeniu śledztwa na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 31 § 1 k.k., tj. z uwagi na niepoczytalność sprawcy, bez stosowania jakiegokolwiek środka zabezpieczającego.

Wyniki badań oparto na danych uzyskanych w 26 prokuraturach, w tym 20 prokuraturach rejonowych oraz 6 prokuraturach okręgowych¹⁵⁵³, przy czym tylko w jednej z prokuratur okręgowych odnotowano sprawę objętą zakresem badań. Analizą objęte były sprawy, które zostały zarejestrowane w repertoriach w latach 2016–2017, niezależnie od tego, kiedy zostały one zakończone.

---

¹⁵⁵³ Zob. M. Pyrcak-Górowska, *Założenia metodologiczne badań aktowych w sprawach środków zabezpieczających*, rozdział 17 w niniejszej książce.

W przypadku 152 z przeanalizowanych spraw (88,9% ogółu) postępowania przygotowawcze zostały prawomocnie umorzone ze względu na niepoczytalność sprawcy na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 31 § 1 k.k. i nie złożono w nich wniosku w trybie art. 324 k.p.k. o umorzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego, zaś w przypadku 19 spraw (11,1%) wniosek taki został skierowany do sądu, jednakże nie został on uwzględniony, a sprawa po zwróceniu jej prokuratorowi do dalszego prowadzenia została umorzona ze względu na niepoczytalność sprawcy.

Przedstawione poniżej wyniki badań zostały oparte na danych z zakodowanych ankiet, wypełnionych na podstawie akt postępowań przygotowawczych. Ankieta składała się z 15 pytań, zarówno o charakterze otwartym, jak i zamkniętym.

2. Zarzucane czyny zabronione

Analizę statystyczną akt rozpoczęto od zbadania przedmiotu umorzonego postępowania przygotowawczego. Z postanowienia o przedstawieniu zarzutów wyodrębniono na potrzeby badań informacje o tym, czy postępowanie prowadzone było pod kątem jednego, czy wielu czynów w rozumieniu ontologicznym, a także, czy dokonana przez organy ścigania ocena zachowania podejrzanego zamykała się w kwalifikacji prostej, czy złożonej, przy czym wyjaśnienia wymaga, jakimi założeniami się przy tym kierowano:

- a. Pod pojęciem „kwalifikacji prostej” rozumiano zarzut popełnienia jednego czynu zabronionego (lub wielu czynów, jeśli wszystkie one realizowały znamiona tego samego typu czynu zabronionego),
- b. Pod pojęciem „kwalifikacji złożonej” rozumiano zarzut popełnienia więcej niż jednego typu czynu zabronionego (zarówno, gdy kwalifikacja jednego czynu popełnionego przez podejrzanego była kumulatywna, jak i wówczas, gdy podejrzanemu zarzucano wiele czynów o różnorodnych kwalifikacjach prawnych),
- c. Na potrzeby badań nie dokonywano rozróżnienia pomiędzy jednosprawstwem a ewentualnym popełnieniem czynu zabronionego w formie zjawiskowej, jak również nie dokonywano rozróżnienia pomiędzy dokonaniem a ewentualnym popełnieniem czynu zabronionego w formie stadialnej,

- d. Poza zakresem badań pozostawały również instytucje części ogólnej Kodeksu karnego, takie jak np. recydywa, występki chuligański,
- e. W przypadku czynu ciągłego, jeśli wielość zachowań w ramach zarzuconego czynu ciągłego wyczerpywała znamiona jednego przepisu typizującego, uznawano taką kwalifikację za „prostą”. Jeśli wielość zachowań w ramach zarzucanego czynu ciągłego wyczerpywała znamiona różnych typów czynów zabronionych, uznawano taką kwalifikację za „złożoną”.

Należy również wyjaśnić, że na potrzeby analizy posłużono się metodą tzw. czynu głównego. Metoda ta zakłada przyporządkowanie każdego postępowania tylko do jednego typu czynu zabronionego. W wypadku, gdy w postępowaniu przygotowawczym postawiono podejrzanemu zarzut popełnienia kilku czynów zabronionych czy jednego czynu, ale kwalifikowanego kumulatywnie, metoda czynu głównego zakłada wskazanie tego przepisu typizującego, który przewiduje zagrożenie najsurowszą karą, jako „czynu głównego”. Gdy sprawca popełnił kilka czynów o różnych kwalifikacjach prawnych, zagrożonych taką samą karą (jak np. art. 157 § 1 k.k. i art. 207 § 1 k.k.), dokonano wyboru jako „czynu głównego” czynu charakteryzującego się – w ocenie badacza – wyższą społeczną szkodliwością. Koncepcja ta, choć obarczona wadami, jest stosowana zarówno przy sporządzaniu statystyk urzędowych dotyczących przestępczości, jak i posługuje się nią piśmiennictwo, stąd podjęto decyzję o posłużeniu się nią również w niniejszym opracowaniu¹⁵⁵⁴.

Przy pomocy powyższej metody, poza wyborem przepisu typizującego stanowiącego w danej sprawie „czyn główny”, w oparciu o zarzut stawiany podejrzanemu pogrupowano sprawy na godzące w konkretne dobro prawne, które zrekonstruowano na podstawie tytułu rozdziału Kodeksu karnego, w którym umiejscowiony jest przepis, a którego przekroczenie było zarzucane podejrzanemu – dla przykładu, postępowanie przygotowawcze prowadzone w kierunku podejrzenia popełnienia czynu z art. 157 § 1 k.k. kwalifikowano jako postępowanie w sprawie czynu godzącego w dobro prawne w postaci życia i zdrowia; w wypadku czynu z art. 190a § 1 k.k. – jako postępowanie w sprawie czynu godzącego w dobro prawne w postaci wolności itd. Na potrzeby

---

1554 Szerzej odnośnie do metody „czynu głównego” zob. M. Pyrcak-Górowska, *Detencja...*, s. 244–245.

dalszej analizie wyszczególniono również sprawy, w przypadku których zarzucany podejrzanemu czyn był zagrożony karą przekraczającą 5 lat pozbawienia wolności.

W 135 postępowaniach przygotowawczych (78,9% ogółu spraw) wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutu popełnienia jednego czynu zabronionego, podczas gdy w 36 postępowaniach (21,1% ogółu) zarzut dotyczył popełnienia więcej niż jednego czynu zabronionego. Liczby przedstawiały się niemal identycznie w kwestii kwalifikacji prawnej, bowiem aż w 136 sprawach (79,5% ogółu) kwalifikacja prawna zarzucanego czynu była „prosta”, podczas gdy jedynie w 35 sprawach (20,5% ogółu) zarzut został skonstruowany w oparciu o kwalifikację „złożoną”. Na marginesie podkreślić należy, iż mimo podobieństwa tych liczb, nie istnieje między nimi zależność, bowiem w zbiorze spraw, gdzie podejrzanemu zarzucano popełnienie jednego czynu zabronionego (tj. 135 spraw), 120 z nich tyczyło się kwalifikacji „prostej”, a 15 „złożonej”, zaś w zbiorze spraw, gdzie zarzucany był więcej niż jeden typ czynu zabronionego (tj. 36 spraw), 16 było objętych kwalifikacją „prostą”, a 20 „złożoną”.

Uzyskane wyniki prezentują Tabele nr 51 i nr 52.

	Liczba spraw wyrażona w liczbach bezwzględnych	Liczba spraw wyrażona procentowo
Zarzucano jeden czyn zabroniony	135	78,9%
Zarzucano więcej niż jeden czyn zabroniony	36	21,1%
Razem	171	100%

Tabela nr 51. Jedność / wielość czynów zabronionych zarzucanych podejrzanemu.

	Liczba spraw wyrażona w liczbach bezwzględnych	Liczba spraw wyrażona procentowo
Kwalifikacja prawna „prosta”	136	79,5%
Kwalifikacja prawna „złożona”	35	20,5%
Razem	171	100%

Tabela nr 52. Kwalifikacja prawna czynu zarzucanego podejrzanemu.

Największa odnotowana liczba zarzutów w sprawie, w której umorzono postępowanie przygotowawcze, wynosiła 11. Podejrzanemu postawiono

zarzuty popełnienia czynów zabronionych, głównie przeciwko mieniu, kwalifikowanych z art. 278 § 1 k.k., 279 § 1 k.k., 276 k.k. i 275 § 1 k.k. Dotyczyły one głównie drobnych przedmiotów i niewielkich kwot pieniędzy (kilkaset złotych), przy czym w jednym przypadku wartość wyrządzonej szkody wynosiła ok. 20 000 zł (zarzut dotyczył kradzieży m.in. samochodu).

Odnosnie do dobra prawnego, które zostało naruszone lub zagrożone czynem podejrzanego, to w wynikach zarysowała się wyraźna dominacja spraw, w których czyn główny godził w mienie (72 na 171, czyli 42% ogółu). W 19 sprawach (11% ogółu) czyn główny godził w wolność. Trzecią co do liczebności grupą były zarzuty związane z atakiem na dobro prawne w postaci życia i zdrowia (16 spraw, 9% ogółu) oraz z atakiem na dobro prawne w postaci działalności instytucji państwowych i samorządu terytorialnego (również 16 spraw, 9% ogółu). Bardziej szczegółowe dane zawiera Tabela nr 53.

Dobro prawne	Liczba spraw wyrażona w liczbach bezwzględnych	Liczba spraw wyrażona procentowo
Mienie	72	42,11%
Wolność	19	11,11%
Życie i zdrowie	16	9,36%
Działalności instytucji państwowych i samorządu terytorialnego	16	9,36%
Rodzina i opieka	13	7,60%
Wymiar sprawiedliwości	9	5,26%
Bezpieczeństwo w komunikacji	8	4,68%
Porządek publiczny	4	2,34%
Inne	14	8,18%
Razem	171	100%

Tabela nr 53. Naruszone bądź zagrożone dobro prawne.

W celu nakreślenia szerszego obrazu badań przygotowano również statystyki w przedmiocie czynu głównego, zawierające wyszczególnienie typów czynów zabronionych stanowiących podstawę zarzutu w badanych sprawach. Zestawienie w tym zakresie zawiera Tabela nr 54.

Rozdział 22. Postępowania przygotowawcze umorzone...

Typ czynu zabronionego	Liczba spraw wyrażona w liczbach bezwzględnych	Liczba spraw wyrażona procentowo
Art. 288 § 1 k.k.	28	16,37%
Art. 278 § 1 k.k.	17	9,94%
Art. 286 § 1 k.k.	15	8,77%
Art. 207 § 1 k.k.	12	7,02%
Art. 190a § 1 k.k.	10	5,85%
Art. 190 § 1 k.k.	8	4,68%
Art. 157 § 1 k.k.	6	3,51%
Art. 157 § 2 k.k.	6	3,51%
Art. 178a § 1 k.k.	6	3,51%
Art. 222 § 1 k.k.	6	3,51%
Art. 279 § 1 k.k.	5	2,92%
Art. 226 § 1 k.k.	4	2,34%
Art. 233 § 1 k.k.	4	2,34%
Art. 280 § 1 k.k.	4	2,34%
Art. 263 § 2 k.k.	4	2,34%
Inne	36	21,05%
Razem	171	100%

Tabela nr 54. Zarzucany podejrzanemu typ czynu zabronionego.

Zestawienie z Tabeli nr 54 pokazuje, iż zdecydowanie najczęściej postanawiano o umorzeniu postępowania ze względu na niepoczytalność sprawcy bez stosowania środków zabezpieczających w sprawach związanych ze zniszczeniem mienia (28 spraw, co stanowiło 16,37% ogółu). W drugiej i trzeciej kolejności umarzano sprawy oparte o zarzut kradzieży (17 spraw, 9,94% ogółu) oraz oszustwa (15 spraw, 8,77% ogółu).

Kolejny etap analizy, przeprowadzony również na założeniach metody czynu głównego, miał na celu ustalenie, w ilu z przebadanych spraw postawiony zarzut dotyczył typu czynu zabronionego zagrożonego sankcją karną w wysokości powyżej 5 lat pozbawienia wolności (przy czym podczas analizy wysokość zagrożenia karą w typie ustalano na czas popełnienia czynu zabronionego). Sytuacja taka miała miejsce w 28 ze 171 przebadanych spraw (16,37% ogółu). W 83,63% spraw

czyn główny zarzucany sprawcy zagrożony był karą niższą niż 5 lat pozbawienia wolności.

3. Opinie biegłych – przyczyny niepoczytalności podejrzanych oraz podjęcie leczenia psychiatrycznego

Badania dotyczące opinii biegłych w postępowaniach przygotowawczych oparte zostały na wnioskach tych opinii, którymi kierował się prokurator, podejmując decyzję o umorzeniu postępowania przygotowawczego ze względu na niepoczytalność sprawcy bez stosowania środków zabezpieczających – przez co podstawę wyliczeń procentowych znów stanowi liczba 171, odpowiadająca liczbie przebadanych akt postępowania przygotowawczych.

W zbiorze 171 przeanalizowanych postępowań 153 opinie zostały sporządzone wyłącznie przez psychiatrów (89,47% ogółu), zaś 18 (10,53% ogółu) zostało wydanych łącznie przez psychiatrów i psychologa.

Odnosnie do zaburzeń psychicznych stanowiących źródło niepoczytalności podejrzanych w czasie zarzucanych im czynów, z opinii biegłych psychiatrów wyodrębniono informacje o rozpoznaniu, przy czym wnioski opinii biegłych podzielono na 6 kategorii: choroba psychiczna (zaburzenia psychotyczne), upośledzenie umysłowe, uzależnienie od alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych, zaburzenia preferencji seksualnych, zaburzenia osobowości, inne.

W 96 przypadkach (56,14% spraw) postawiono diagnozę wyłącznie choroby psychicznej (zaburzeń psychotycznych). W 6 przypadkach biegli stwierdzili, że przyczyną niepoczytalności podejrzanego było samo upośledzenie umysłowe (3,51% ogółu), zaś w 18 przypadkach (10,53% ogółu) stwierdzono wyłącznie wystąpienie zakłóceń psychicznych o innym charakterze, niekwalifikującym się wprost do podanych powyżej kategorii, gdyż w tych przypadkach biegli nie wskazali w swoich opiniach na występowanie u podejrzanego choroby psychicznej – zdarzało się tu, że zakłócenia psychiczne miały źródło somatyczne, np. padaczka spowodowana guzem mózgu, zespół splątaniowy spowodowany stanem neurologicznym, jak również upojenie patologiczne.

Uzależnienie od alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych, a także zaburzenia osobowości nie stanowiły samodzielnie podstawy do orzeczenia przez biegłych popełnienia czynu w warunkach z art. 31

Rozdział 22. Postępowania przygotowawcze umorzone...

§ 1 k.k. w żadnej z badanych spraw, występowały jednak jako współlistniejące z innymi diagnozowanymi zaburzeniami psychicznymi. Takie diagnozy o charakterze „mieszanym” zostały postawione w 51 przypadkach (29,82% badanych spraw). Zaburzenia preferencji seksualnych nie zostały zdiagnozowane u żadnego z podejrzanych, ani jako samodzielna podstawa stwierdzenia niepoczytalności, ani jako zaburzenia współlistniejące. Dane w tym zakresie prezentuje Tabela nr 55.

	Liczba spraw wyrażona w liczbach bezwzględnych	Liczba spraw wyrażona procentowo
Choroba psychiczna	96	56,14%
Upośledzenie umysłowe	6	3,51%
Uzależnienie od alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych występujące samoistnie	0	0
Zaburzenia preferencji seksualnych	0	0
Zaburzenia osobowości	0	0
Inne (niemieszające się w żadnej z kategorii powyżej)	18	10,53%
Choroba psychiczna lub upośledzenie umysłowe oraz współlistniejące uzależnienie od alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych lub zaburzenia osobowości	51	29,82%
Razem	171	100%

Tabela nr 55. Źródło niepoczytalności podejrzanego.

Nadto przedmiotem analizy było podjęcie ewentualnego leczenia psychiatrycznego przez podejrzanego po popełnieniu przez niego czynu zabronionego. W 122 spośród 171 spraw (71,34% ogółu) podejrzany leczył się psychiatrycznie w czasie popełnienia czynu zabronionego lub po jego popełnieniu, przy czym w 14 przypadkach (8,18% ogółu spraw, 11,47% badanych, którzy się leczyli) zaznaczono, że leczenie to jest nieskuteczne lub nie do końca skuteczne, np. nastąpiła remisja, ale nie można jej uznać za wystarczającą (najczęściej na skutek przerywania leczenia przez podejrzanego). W przypadku 12 spraw ani w oparciu o treść opinii biegłych, ani innych informacji z akt spraw nie udało się jednoznacznie stwierdzić, czy podejrzany był leczony psychiatrycznie w czasie popełnienia czynu bądź po nim (7,02% ogółu). W 37 postępowaniach

podejrzany – stosownie do treści opinii biegłych – nie podjął leczenia (21,64% ogółu). Dane na ten temat zebrano w Tabeli nr 56.

	Liczba spraw wyrażona w liczbach bezwzględnych	Liczba spraw wyrażona procentowo
Podejrzany podjął leczenie, które zdaniem biegłych było skuteczne	108	63,16%
Podejrzany podjął leczenie, przy czym zdaniem biegłych nieskuteczne	14	8,18%
Podejrzany nie podjął leczenia	37	21,64%
Na podstawie opinii biegłych nie da się jednoznacznie ustalić, czy podejrzany podjął leczenie	12	7,02%
Razem	171	100%

Tabela nr 56. Podjęcie przez podejrzanego leczenia psychiatrycznego po czynnie.

4. Opinie biegłych – przesłanki stosowania środków zabezpieczających

Kolejnym istotnym aspektem badań opinii biegłych było przeanalizowanie ich wniosków w zakresie istnienia przesłanek zastosowania środków zabezpieczających, tj. istnienia (wysokiego) prawdopodobieństwa ponownego popełnienia czynu zabronionego oraz konieczności zastosowania środka zabezpieczającego.

W 128 wydanych opiniach (74,85% ogółu spraw) biegli orzekli o braku wysokiego prawdopodobieństwa ponownego popełnienia czynu zabronionego przez podejrzanego, w 26 przypadkach stwierdzili istnienie takiego prawdopodobieństwa (15,20% ogółu), zaś 16 spośród sporządzonych opinii nie zawierało wniosków w tym przedmiocie (9,36% ogółu). W jednej ze spraw dwa różne zespoły biegłych po jednorazowym badaniu nie były w stanie wypowiedzieć się co do poczytalności podejrzanego w czasie czynu i wnioskowały o przeprowadzenie obserwacji sądowo-psychiatrycznej. Prokurator uznał jednak, że z uwagi na treść art. 259 § 2 k.p.k. przeprowadzenie obserwacji nie jest możliwe i rozstrzygnął wątpliwości co do poczytalności podejrzanego na jego korzyść na podstawie art. 5 § 2 k.p.k., co skutkowało umorzeniem postępowania karnego bez złożenia do sądu wniosku o zastosowanie środków zabezpieczających.

Rozdział 22. Postępowania przygotowawcze umorzone...

	Liczba spraw wyrażona w liczbach bezwzględnych	Liczba spraw wyrażona procentowo
Wysokie prawdopodobieństwo	26	15,2%
Brak wysokiego prawdopodobieństwa	128	74,85%
Brak wniosków w tym zakresie	16	9,36%
Nie udało się ustalić prawdopodobieństwa popętnienia czynu zabronionego w przyszłości	1	0,59%
Razem	171	100%

Tabela nr 57. Prawdopodobieństwo ponownego popełnienia czynu zabronionego według opinii biegłych.

Spośród 128 spraw, w których biegli wypowiedzieli się o braku wysokiego prawdopodobieństwa popełnienia w przyszłości czynu zabronionego, 31 nie zawierało uzasadnienia tego wniosku opinii.

W 96 sprawach spośród 122, w których podejrzany podjął leczenie (nawet wówczas, gdy biegli mieli zastrzeżenia do jego skuteczności), biegli stwierdzili równocześnie, że nie zachodzi wysokie prawdopodobieństwo popełnienia przez podejrzanego kolejnego czynu zabronionego. Właśnie fakt podjęcia leczenia oraz osiągnięcia przez podejrzanego stanu remisji stanowił najczęstsze uzasadnienie takiego wniosku opinii biegłych. Jedynie w 16 sprawach, w których podejrzany podjął leczenie, biegli wnioskowali o prawdopodobieństwie popełnienia przez niego kolejnego czynu zabronionego. W 10 sprawach, w których podejrzany podjął leczenie, biegli nie zawarli w opinii wniosków co do prawdopodobieństwa popełnienia przez niego kolejnego czynu zabronionego.

	Liczba spraw wyrażona w liczbach bezwzględnych	Liczba spraw wyrażona procentowo
Brak wysokiego prawdopodobieństwa lub brak prawdopodobieństwa	96	78,69%
Wysokie prawdopodobieństwo popełnienia kolejnego czynu zabronionego	16	13,11%
Brak wniosków opinii biegłych w tym zakresie	10	8,20%
Razem	122	100%

Tabela nr 58. Wnioski opinii biegłych co do prawdopodobieństwa popełnienia kolejnego czynu zabronionego w przypadku sprawcy, który podjął leczenie po czynie.

Również w przypadku podejrzanych, którzy nie podejmowali leczenia po popełnieniu czynu zabronionego (37 spraw), biegli wnioskowali o braku prawdopodobieństwa popełnienia kolejnego czynu zabronionego. Zdarzyło się tak w 22 przypadkach. Wydaje się, że można stwierdzić, iż istniały trzy główne przyczyny, dla których w sprawach, gdzie podejrzany nie podjął leczenia, biegli pomimo tego wnioskowali o braku prawdopodobieństwa popełnienia kolejnego czynu zabronionego. Po pierwsze, były to sprawy, w których niepoczytalność podejrzanego była spowodowana nie chorobą psychiczną, ale innego rodzaju zakłóceniami czynności psychicznych – np. atakiem padaczki, stanem bezpośrednio po utracie przytomności z powodu urazu głowy czy atypową nietrzeźwością, której podejrzany nie mógł przewidzieć. Drugim powodem, dla którego biegli wnioskowali w takiej sytuacji o braku prawdopodobieństwa popełnienia kolejnego czynu zabronionego, był wiek oraz stan zdrowia somatycznego podejrzanego – w takich sprawach chodziło na ogół o osoby w podeszłym wieku, z chorobami somatycznymi, które nie popełniły czynu zabronionego cechującego się agresją, a czyn, który został popełniony, związany był z postępującym otępieniem. Po trzecie, zdarzały się w tej kategorii sprawy, w których biegli stwierdzili, że popełnienie czynu zabronionego związane było ze szczególnego rodzaju okolicznościami i istnieje niewysokie prawdopodobieństwo, że taki układ sytuacyjny, w którym podejrzany mógłby popełnić podobny czyn zabroniony, powtórzy się. Zdarzały się jednak również sytuacje, w których biegli z jednej strony wskazywali, że podejrzany nie podjął leczenia, jest bezkrytyczny, a mimo tego wnioskowali, że nie istnieje prawdopodobieństwo popełnienia kolejnego czynu zabronionego, w żaden sposób takiego wniosku nie uzasadniając. Wydaje się, że takie opinie powinny zostać uznane za niepełne lub niejasne.

W 9 sprawach, w których podejrzany nie podjął leczenia, biegli wnioskowali o prawdopodobieństwie popełnienia kolejnego czynu zabronionego, a w 6 sprawach biegli w opinii nie zawarli wniosków co do prawdopodobieństwa popełnienia przez podejrzanego kolejnego czynu zabronionego.

Rozdział 22. Postępowania przygotowawcze umorzone...

	Liczba spraw wyrażona w liczbach bezwzględnych	Liczba spraw wyrażona procentowo
Brak wysokiego prawdopodobieństwa lub brak prawdopodobieństwa	22	59,5%
Istnieje wysokie prawdopodobieństwo popętnienia kolejnego czynu zabronionego	9	24,3%
Brak wniosków opinii biegłych w tym zakresie	6	16,2%
Razem	37	100%

Tabela nr 59. Wnioski opinii biegłych co do prawdopodobieństwa popełnienia kolejnego czynu zabronionego w przypadku sprawcy, który nie podjął leczenia po czynie.

Wyniki analizy w zakresie przedstawienia przez biegłych w opiniach wniosków co do konieczności zastosowania środka zabezpieczającego pokazują, że na konieczność zastosowania kodeksowego środka zabezpieczającego biegli wskazali w badanych sprawach łącznie 19 razy (10,53% ogółu opinii), zaś na brak takiej konieczności wskazali w 45 sprawach (26,32% ogółu). W większości opinii, tj. w 107 sprawach (63,16%) nie zawarto żadnych wniosków w tym zakresie.

	Liczba spraw wyrażona w liczbach bezwzględnych	Liczba spraw wyrażona procentowo
Tak	19	11,11%
Nie	45	26,32%
Brak wniosków w tym zakresie	107	62,57%
Razem	171	100%

Tabela nr 60. Konieczność zastosowania środka zabezpieczającego według opinii biegłych.

Spośród spraw, w których biegli wnioskowali o zastosowanie wobec podejrzanego środka zabezpieczającego, w 15 przypadkach biegli wnosili o zastosowanie detencji psychiatrycznej, przy czym w jednym przypadku biegli przedstawili go wariantowo z wnioskiem o terapię, w zależności od oceny społecznej szkodliwości czynu zabronionego dokonanej przez sąd, a w jednej sprawie biegli wnosili, aby oprócz detencji „zobowiązać badanego do podjęcia leczenia”. W 3 opiniach biegli wnioskowali o zastosowanie terapii, a w jednej opinii – o zastosowanie terapii łącznie z terapią uzależnień.

	Liczba spraw wyrażona w liczbach bezwzględnych	Liczba spraw wyrażona procentowo
Detencja psychiatryczna	15	78,95%
Terapia	3	15,79%
Terapia łącznie z terapią uzależnień	1	5,26%
Razem	19	100%

Tabela nr 61. Wnioskowany przez biegłych środek zabezpieczający.

Należy odnotować, iż w 64 wydanych opiniach (37,43% ogółu) biegli psychiatrzy wskazywali na celowość podjęcia przez podejrzanego leczenia psychiatrycznego, niejednokrotnie dodatkowo przy tym stwierdzając, iż od podjęcia takiego leczenia zależy ocena prawdopodobieństwa ponownego popełnienia czynu zabronionego przez podejrzanego. Jednakże, mimo takiej deklaracji, biegli nie przedstawili wniosku o zastosowanie środków zabezpieczających, mogących owo leczenie zagwarantować. Równocześnie w 6 opiniach z tego zbioru biegli wskazali wprost, iż badany wymaga leczenia psychiatrycznego, ale nie zachodzi konieczność stosowania środków zabezpieczających. W 7 przypadkach biegli wskazali natomiast na konieczność leczenia badanego w szpitalu psychiatrycznym, choć nie wnioskowali o zastosowanie środka zabezpieczającego – zamiast tego biegli sugerowali umieszczenie badanego w takim szpitalu na podstawie art. 29 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego. Sytuacja taka miała miejsce w 7 opiniach (4,09% ogółu spraw). Dla przykładu, w jednej z opinii biegli wskazali: „Zarzuty w obecnej sprawie nie dotyczą zachowań na tyle agresywnych, by uzasadniały potrzebę internacji. Opiniowany jest jednak w złym stanie psychicznym. Nierealne jest oczekiwanie, że przy jego bezkrytycyzmie sytuacja ta rychło ulegnie zmianie, że podejmie leczenie. Winien trafić na oddział psychiatryczny, celem rozpoczęcia terapii, na podstawie art. 29 ust. o ochronie zdrowia psychicznego”. W innej sprawie biegli wskazali natomiast:

Ze względu na charakter czynu, brak jest obecnie podstaw do wnioskowania o zastosowanie wobec X środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia go w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym. Prawdopodobieństwo podejmowania przez X zachowań podobnych do obecnie zarzucanego czynu, uważamy za wysokie, pod warunkiem wystąpienia podobnych okoliczności. Uważamy, że konieczne jest podjęcie przez X leczenia psychiatrycznego, najlepiej w formie szpitalnej, a następnie

w formie ambulatoryjnej. W naszej ocenie, istnieją przesłanki do wystąpienia do sądu o skierowanie X na leczenie psychiatryczne w szpitalu psychiatrycznym, bez jego zgody, zgodnie z art. 29 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego. Następnie, powinien on kontynuować leczenie w warunkach ambulatoryjnych.

Abstrahując od kwestii wniosków dotyczących zasadności leczenia podejrzanego w warunkach szpitalnych i ewentualnej podstawy prawnej takiego leczenia, należy stwierdzić, że biegli psychiatrzy powinni wypowiadać się jedynie o przesłankach medycznych zastosowania środka zabezpieczającego, natomiast ocena przesłanek prawnych (w kontekście powyżej przytoczonej opinii – ocena, czy charakter popełnionego czynu uzasadnia wnioskowanie o zastosowanie detencji psychiatrycznej) powinna należeć – na etapie podejmowania decyzji o składaniu do sądu wniosku w trybie art. 324 k.p.k. – do organów ścigania, a następnie do sądu¹⁵⁵⁵.

W związku z powyższą obserwacją należy również zwrócić uwagę na zauważalną praktykę biegłych polegającą na przedstawieniu argumentu, że zastosowanie detencji psychiatrycznej nie jest zasadne, gdyż czyn popełniony przez podejrzanego nie godził w dobro prawne w postaci życia i zdrowia. Argumentacja taka pojawiła się aż w 14 opiniach (8,19%). Dla przykładu, w jednej ze spraw biegli stwierdzili: „zarzucany czyn nie ma związku z agresją wobec innych osób, nie godził w życie lub zdrowie, badany nie stwarza zagrożenia dla tych dwóch wartości – w praktyce tylko wówczas jest zasadny wniosek o internację”. W 5 opiniach biegli wyraźnie dokonywali oceny stopnia społecznej szkodliwości czynu zabronionego, czy to oceniając pod tym kątem charakter zdarzenia zarzucanego podejrzanemu, czy charakter czynu, jaki podejrzanym mógłby potencjalnie popełnić w przyszłości, np.: „opiniowany nie popełnił czynu szczególnie szkodliwego społecznie i nie istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że popełni taki czyn w przyszłości”. Ponownie należy wskazać, iż do zadań biegłych psychiatrów należy opiniowanie o tym, jakie czyny zabronione podejrzanym może popełnić w przyszłości oraz jakie jest prawdopodobieństwo ich popełnienia, natomiast dokonanie oceny, czy takie czyny cechują się stopniem społecznej szkodliwości, który uzasadniałby wnioskowanie o orzeczenie detencji psychiatrycznej (lub innego środka zabezpieczającego) należy do kompetencji prokuratora, a później sądu.

Biegli psychologowie zostali powołani do złożenia opinii odrębnie od biegłych psychiatrów w 23 ze 171 analizowanych postępowań

1555 Zob. M. Pyrcak-Górowska, *Wybrane...*, s. 13–15.

przygotowawczych (13,45% ogółu postępowań). O ryzyku ponownego popełnienia czynu zabronionego przez podejrzanego psychologowie wypowiedzieli się w 2 przypadkach (8,70% wydanych opinii psychologicznych), przy czym w obu z nich stwierdzono istnienie takiego zagrożenia. Konieczność zastosowania środków zabezpieczających stała się przedmiotem wniosków również w 2 opiniach (8,70%), w których biegli ci zajęli stanowisko zbieżne ze stanowiskiem biegłych psychiatrów (w ocenie psychologów zachodziła konieczność zastosowania środka zabezpieczającego).

5. Przyczyny umorzenia postępowania przygotowawczego bez stosowania środka zabezpieczającego – analiza postanowień prokuratora kończących postępowanie

W tej części opracowania poświęcono uwagę zagadnieniom związanym z postanowieniem prokuratora o umorzeniu postępowania przygotowawczego, bez kierowania sprawy do sądu celem umorzenia postępowania ze względu na niepoczytalność sprawcy i zastosowania środków zabezpieczających. Jeżeli w zbadanych aktach wniosek taki został złożony, a jednak sąd postanowił o nieuwzględnieniu go i zwrócił prokuratorowi sprawę do dalszego prowadzenia, skupiono się również na analizie takiego rozstrzygnięcia sądu oraz jej wpływu na następcze postanowienie prokuratora o umorzeniu postępowania bez ponownego złożenia wniosku w trybie art. 324 k.p.k.

Ze zbioru 171 zbadanych spraw, prokurator w toku postępowania nie kierował do sądu wniosku o umorzenie postępowania i orzeczenie środków zabezpieczających w 152 przypadkach (87,71%), a w 19 sprawach (12,29%) wniosek taki został w sądzie złożony.

Przechodząc do pierwszej kategorii spraw, tj. tych, w których prokurator umorzył postępowanie z uwagi na niepoczytalność sprawcy i nie występował do sądu z wnioskiem z art. 324 k.p.k., należy wskazać, że najczęstszą przyczyną takiej decyzji – w oparciu o treść sporządzonych pisemnych uzasadnień – było stwierdzenie, że nie istnieje prawdopodobieństwo popełnienia kolejnego czynu zabronionego lub zastosowanie środka zabezpieczającego nie jest konieczne (78,29% tej kategorii spraw). Takie stwierdzenie pojawiło się w uzasadnieniach 119 spośród 152 postanowień. W tych przypadkach prokurator odwoływał się do treści opinii biegłych psychiatrów. W dwóch sprawach łącznie z powyższym

argumentem prokurator powołał się na niski stopień społecznej szkodliwości popełnionego czynu zabronionego, nie uzasadniając jednak szerzej tego stwierdzenia.

W 9 sprawach uzasadnienie odwoływało się do innego rodzaju okoliczności – tutaj zakwalifikowano wspomnianą już powyżej sprawę, w której prokurator rozstrzygnął wątpliwości co do stanu psychicznego na korzyść podejrzanego. W tej kategorii spraw pojawiły się również takie, gdzie prokurator odwoływał się do tego, że niepoczytalność sprawcy była spowodowana innego rodzaju zakłóceniem czynności psychicznych (np. atakiem epilepsji) oraz sprawy, w których prokurator wskazał, że nie składa do sądu wniosku o zastosowanie środków zabezpieczających, gdyż biegli o to wyraźnie nie wnioskowali.

W 24 sprawach uzasadnienie postanowienia o umorzeniu postępowania przygotowawczego w ogóle nie zostało sporządzone (postępowanie prowadzone było w formie dochodzenia – jeden przypadek) lub nie zawierało żadnego uzasadnienia, które pozwalałoby ustalić, dlaczego prokurator nie zdecydował się złożyć do sądu wniosku z art. 324 k.p.k. (pozostałe 23 przypadki).

Zaledwie w 3 przypadkach pokrzywdzeni złożyli zażalenia na postanowienia prokuratora. We wszystkich 3 sprawach, w których złożono takie zażalenie, sąd zdecydował o utrzymaniu w mocy zaskarżonego postanowienia.

W kontekście przyczyn umorzenia postępowania przygotowawczego bez kierowania do sądu wniosku z art. 324 k.p.k. należy zauważyć, że przynajmniej część wydanych postanowień o umorzeniu postępowania wydaje się przedwczesna, a to z uwagi na treść opinii biegłych.

Jak wynika z danych przedstawionych powyżej, opinie wydawane przez biegłych psychiatrów niejednokrotnie nie zawierały wniosków dotyczących prawdopodobieństwa popełnienia w przyszłości czynu zabronionego przez podejrzanego. Wniosków w tym zakresie brakowało w 16,2% spraw. Pomimo tego, że opinia powinna zostać w związku z powyższym uznana za niepełną, prokuratorzy umarziali postępowania przygotowawcze bez zasięgnięcia opinii uzupełniającej. Zdarzało się, że opinia nie zawierała żadnych wniosków dotyczących prawdopodobieństwa popełnienia kolejnego czynu zabronionego, żadnych wniosków dotyczących konieczności stosowania środków zabezpieczających, a postępowanie przygotowawcze pomimo tego umarżane było z powołaniem

się na okoliczność, iż biegli w swojej opinii nie wnioskowali wprost o zastosowanie żadnego środka zabezpieczającego.

Niezależnie od powyższego, 58 spraw spośród zakończonych przez prokuratora bez kierowania do sądu wniosku z art. 324 k.p.k. budziło wątpliwości z jeszcze innego powodu. Były to sprawy, gdzie biegli w treści swojej opinii wskazywali, że podejrzany bezwzględnie wymaga leczenia psychiatrycznego, np.: „z uwagi na stan zdrowia powinien być bezwzględnie pod stałą kontrolą psychiatryczną”, „nie stanowi poważnego zagrożenia dla porządku prawnego pod warunkiem leczenia ambulatoryjnego psychiatrycznego”, „wymaga dalszej terapii w warunkach ambulatoryjnych”. W większości z tych spraw biegli nie zawierali równocześnie żadnych wniosków co do konieczności (lub braku konieczności) stosowania środków zabezpieczających, ale zdarzyły się również opinie o następującej (lub podobnej) treści: „X nie wymaga leczenia w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym, ale wymaga środka zabezpieczającego w postaci leczenia w poradni zdrowia psychicznego”, które odnosiły się wyłącznie do braku konieczności stosowania detencji psychiatrycznej. Do tych spraw zaliczono również te, gdzie biegli wprawdzie wypowiedzieli się o prawdopodobieństwie popełnienia w przyszłości kolejnego czynu zabronionego, ale ich opinia dotyczyła wyłącznie braku wysokiego prawdopodobieństwa popełnienia w przyszłości czynu o znacznej społecznej szkodliwości lub np. braku prawdopodobieństwa popełnienia czynu „przeciwko życiu, zdrowiu lub mieniu znacznej wartości”. Dla przykładu można tu również wskazać na opinię następującej treści: „nie obserwowano u podejrzanego zachowań agresywnych przeciwko życiu i zdrowiu, zarzucany mu czyn nie wyczerpuje dyspozycji art. 94 k.k.” (przy czym czyn został popełniony po 1 lipca 2015 r.). Biegli nie wypowiedzieli się zatem w tych przypadkach, czy istnieje prawdopodobieństwo popełnienia innego niż czyn o znacznej społecznej szkodliwości czynu zabronionego oraz jaki jest stopień takiego prawdopodobieństwa.

Można odnieść wrażenie, że bezpośrednio po 1 lipca 2015 r. możliwość stosowania ambulatoryjnych środków zabezpieczających nie była w wystarczającym stopniu rozpoznana zarówno przez biegłych psychiatrów opiniujących w sprawach, jak i przez organy ścigania. Biegli formułowali wnioski opinii w oparciu o poprzednio obowiązujący stan prawny (tj. stan prawny przed 1 lipca 2015 r.), zawiązując je do opiniowania o przesłankach stosowania detencji psychiatrycznej. Organy ścigania nie zasięgały

natomiast w takich sytuacjach opinii uzupełniających, choć tak naprawdę kwestia konieczności (bądź braku konieczności) stosowania środków zabezpieczających o charakterze ambulatoryjnym nie została w wystarczającym stopniu wyjaśniona – jeśli bowiem biegli stwierdzali, że podejrzany wymaga dalszej terapii ambulatoryjnej, wydaje się zasadne ustalenie, czy dla zapobieżenia popełnieniu kolejnego czynu zabronionego wystarczające jest leczenie dobrowolne, czy też konieczny jest nadzór sądu nad nim poprzez zastosowanie środka zabezpieczającego.

Nakładając natomiast na powyższe analizę dotyczącą podjęcia przez podejrzanego leczenia po popełnionym czynie, należy nadmienić, że w 19 spośród tych spraw z opinii biegłych wynika, że podejrzany nie podjął leczenia psychiatrycznego, jest ono nieskuteczne, nie osiągnięto wystarczającej poprawy stanu zdrowia lub nie da się ustalić, czy podejrzany podjął leczenie psychiatryczne. W tych przypadkach przyczyny umorzenia postępowania pozostają niejasne.

6. Przyczyny umorzenia postępowania przygotowawczego bez stosowania środka zabezpieczającego – analiza spraw, w których sąd nie uwzględnił wniosku prokuratora o umorzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego

Jak wspomniano powyżej, w 19 spośród badanych spraw prokurator zdecydował o złożeniu do sądu wniosku z art. 324 k.p.k. celem umorzenia postępowania z zastosowaniem środków zabezpieczających, jednakże sąd do tego wniosku nie przychylił się, postanawiając o zwróceniu sprawy prokuratorowi do dalszego prowadzenia. W każdym z tych przypadków w dacie składania wniosku do sądu z opinii biegłych wynikało, że istnieje prawdopodobieństwo popełnienia kolejnego czynu zabronionego przez podejrzanego.

W tej perspektywie interesujące są przyczyny, z których sąd odmówił uwzględnienia wniosku prokuratora z art. 324 k.p.k. Były one zasadniczo zbieżne z przesłankami zastosowania środków zabezpieczających i w każdym przypadku dotyczyły przynajmniej jednej z nich, tj. braku (wysokiego) prawdopodobieństwa ponownego popełnienia czynu zabronionego przez podejrzanego, braku konieczności zastosowania wobec podejrzanego środka zabezpieczającego bądź braku wystarczającego stopnia społecznej szkodliwości popełnionego czynu

(przy czym najczęściej występowały łącznie przynajmniej dwie z powyższych okoliczności).

I tak w przypadku 4 spraw sąd, zasięgając uprzednio kolejnej opinii biegłych, uznał przede wszystkim, że z uwagi na podjęcie leczenia przez podejrzanego w sposób istotny zmienił się stan jego zdrowia psychicznego i nie wymaga on już stosowania środków zabezpieczających (gdyż ustało wysokie prawdopodobieństwo popełnienia kolejnego czynu zabronionego). W 5 sprawach wydaje się, że decydująca była zmiana sytuacji życiowej podejrzanego – w 3 sprawach podejrzany został umieszczony w domu pomocy społecznej, w przypadku jednej osoby rozpoczęto wykonywanie detencji psychiatrycznej orzeczonej wobec niej w innej sprawie, w jeszcze innej sprawie osoba odbywała dość długą karę pozbawienia wolności. We wszystkich tych przypadkach podejrzanemu zapewniono leczenie psychiatryczne. W 5 sprawach sąd skupił się na niskim – w jego ocenie – stopniu społecznej szkodliwości popełnionego czynu (precyzyjniej: sąd uznał, że stopień społecznej szkodliwości popełnionego przez sprawcę czynu nie jest znaczny). W jednej sprawie wszystkie trzy okoliczności (poprawa stanu zdrowia podejrzanego, izolacja w jednostce penitencjarnej, niski stopień społecznej szkodliwości popełnionego czynu) wystąpiły łącznie. W jednym z postępowań sąd uznał, że przyczyna, z uwagi na którą biegli stwierdzili niepoczytalność podejrzanego, była jednorazowa, krótkotrwała i przemijająca, i nie jest prawdopodobne, że powtórzy się ponownie, a dodatkowo czyn nie był znacznie społecznie szkodliwy. W dwóch sprawach sąd uznał, że podejrzany nie popełnił zarzucanego mu czynu. W ostatniej z tej kategorii spraw sąd wskazał, że jedno z zachowań zarzucanych podejrzanemu nie nosiło znamion typu czynu zabronionego, drugie zaś nie było dość społecznie szkodliwe, a dodatkowo od czasu jego popełnienia upłynął długi czas (kilka lat), zaś podejrzany nie popełnił ponownie czynu zabronionego, więc nie istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że czyn zostanie popełniony ponownie.

W jednej z analizowanych spraw sąd I instancji uwzględnił wniosek prokuratora i orzekł detencję psychiatryczną, jednakże sąd II instancji, w toku postępowania przeprowadzonego na skutek zażalenia, postanowił o nieuwzględnieniu wniosku złożonego przez prokuratora. Dodatkowo w 6 przypadkach prokurator złożył zażalenie na postanowienie sądu I instancji. W żadnym z badanych przypadków nie było ono skuteczne.

Oskarżyciel publiczny w treści uzasadnienia postanowienia o umorzeniu postępowania przygotowawczego względem niepoczytalnego sprawcy w przypadkach, w których sąd odmówił uwzględnienia wniosku co do zastosowania środków zabezpieczających, w zdecydowanej większości uzasadnień powtarzał argumentację zawartą w uzasadnieniu postanowienia sądu – sytuacja taka miała miejsce w aż 12 z 19 postanowień (63,16%). W 5 postanowieniach (26,32%) prokurator jako przyczynę umorzenia postępowania bez zastosowania środków zabezpieczających wskazał odmowę uwzględnienia wniosku przez sąd. W 2 przypadkach prokurator, umarzając postępowanie po zwrocie mu sprawy przez sąd, nie uzasadnił braku konieczności zastosowania środków zabezpieczających (10,53%) – w okolicznościach obu tych spraw przyczyna umorzenia postępowania była jednak oczywista.

W tym kontekście należy zwrócić uwagę na dwie kwestie. Po pierwsze, budzi wątpliwości umorzenie przez prokuratora postępowania z uwagi na niepoczytalność sprawcy w sytuacji, gdy sąd stwierdził, że podejrzany nie popełnił zarzucanego mu czynu. W takiej sytuacji podstawą umorzenia postępowania przygotowawczego powinien być art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k., a nie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k. w zw. z art. 31 § 1 k.k.

Po drugie, w 5 sprawach prokurator wnosił wprawdzie o orzeczenie wobec podejrzanego detencji psychiatrycznej, jednak – ponieważ sąd nie jest związany wnioskiem prokuratora co do rodzaju środka zabezpieczającego – wydaje się, że poza tym, że nie popełniono czynu o znacznym stopniu społecznej szkodliwości oraz że nie zachodzi wysokie prawdopodobieństwo popełnienia takiego czynu zabronionego ponownie, należałoby również rozważyć, czy stopień społecznej szkodliwości czynu popełnionego oraz ewentualnego przyszłego, jak również prawdopodobieństwo popełnienia kolejnego typu czynu zabronionego są tego rodzaju, że uzasadniają zastosowanie środków zabezpieczających o charakterze ambulatoryjnym. Natomiast w żadnej z 5 spraw, w których zasadniczą przyczyną nieuwzględnienia wniosku prokuratora był stopień społecznej szkodliwości popełnionego czynu niewystarczający dla orzeczenia detencji psychiatrycznej, nie poczyniono ustaleń w tym przedmiocie ani nie rozważono tej kwestii. Wydaje się, że stanowiło to mankament prowadzonych postępowań.